

Víctima: família Picornell i
Roges des Molinar
Autoria: Margalida Capellà

Aquest escrit va ser llegit per la seva autora, Margalida Capellà Fornés, en l'acte d'homenatge i de lliurament de les restes mortals de les víctimes del franquisme Aurora Picornell, Gabriel Picornell, Belarmina González, Catalina Flaquer i Antònia i Maria Pascual, a les seves famílies, dia 28 de gener de 2023, en nom de totes les entitats i particulars, representants de la societat civil de Mallorca que al llarg dels anys han participat i treballat per la recuperació de la memòria històrica i en especial per les cinc dones anomenades.

La seva autora l'ha cedit a l'Associació Memòria de Mallorca perquè sigui incorporat a l'apartat de la web de la Direcció General de Memòria Democràtica «Memorial de la Paraula», com a homenatge a les sis víctimes, així com una unitat didàctica com a eina per a treballar la recuperació de la memòria històrica als IES de la nostra comunitat:

Permeteu-me, en primera instància, agrair al Govern de les Illes Balears i molt especialment a la Direcció General de Memòria Democràtica, la voluntat d'obrir fosses, de recuperar memòria proscriu. Agraïment que faig extensiu a tots els ajuntaments que hi han col·laborat, a Memòria de Mallorca, i a totes les entitat que porten dies, mesos i anys reclamant justícia per a tantes veus silenciades.

Senyora Presidenta, amigues i amics: quin mal record ens porta la nit del 5 de gener de 1937! A Can Sales, quan totes les preses ja eren a la sala dormitori... hi anaven prest, per això *Donya Assumpció*, una de les carcelleres, cridà cinc noms, els que corresponen al les cinc dones que, avui i aquí, esperen un enterrament digne. «Companyes —exclamà Aurora Picornell—, no ens donen la llibertat, ens porten a la tàpia». Per cert, *Donya Assumpció* quedà molt compungida, estava desfeta; sí, perquè la mare d'Aurora Picornell solia apropar-se a la presó amb la filla d'Aurora, Octubrina Roja. *Donya Assumpció* feia els ulls grossos i les deixava entrar. Justament, aquell horabaixa, la tarda del mateix 5 de gener, no els ho va permetre.

La nit del 5 de gener de 1937, Catalina Flaquer, les seves filles Maria i Antònia Pascual Flaquer, Belarmina González i Aurora Picornell, totes afiliades al PCE, moriren víctimes de la intolerància, de la dolenteria d'uns colpistes que ens taparen la boca durant més de quaranta anys, ens feren tornar molts d'anys enrere i desgraciaren generacions i generacions.

Al mes d'agost de 1978 vaig poder parlar amb Llibertat Picornell, la germana petita d'Aurora, que vivia a París però vengué de vacances. Em digué Llibertat: «n'Aurora ho donà tot pel partit, fins i tot la vida».

Aurora era filla d'un obrer metal·lúrgic, un dels fundadors del Partit Comunista d'Espanya a Mallorca. Gabriel Picornell Serra va ser el responsable de la formació política d'Aurora, i ca seva, a la barriada del Molinar, era punt de trobada dels comunistes de tot arreu que visitaven l'illa, entre ells Heribert Quiñones. Era una família nombrosa, la dels Picornell, amb molta gent jove que compaginava l'afició per la lectura (Llibertat em va dir que quan els registraren la casa se'n dugueren caps plenes de llibres) i l'afició per la música. Aurora tocava la mandolina. Els vespres, després de sopar, es posaven a assajar: Aurora, amb la mandolina; son pare, amb la guitarra; Joan (un dels germans), també amb la guitarra, i Joaneta, una altra germana (eren set

germans), amb el llaüt. Molts de vespres interpretaven romances d'*El Anillo de Hierro*, la sarsuela més popular de Pere Miquel Marquès.

El 1930 Aurora va ser nomenada responsable del Secretariat de la Dona del Partit Comunista d'Espanya a les Illes Balears. També havia estat vocal de la Lliga Laica, presidida per Gabriel Alomar. En un article titulat «Tributo obligado a Aurora Picornell», publicat l'any 1931 en *El Obrero Balear*, va escriure el socialista Alexandre Jaume: «Días pasados, tuve el honor de sumarme a la visita efectuada por la Liga Laica al maestro de todos: Gabriel Alomar. Me sorprendió la presencia, entre los visitantes, de la gentil muchacha cuyo nombre figura en el título de estas cuartillas. Me sorprendió por la valentía que supone en estos tiempos de tanta cobardía y en una sociedad como la nuestra, de perfecto andamiaje medieval, herméticamente cerrada a todas las ideas liberadoras... Comentando con Alomar el caso de Aurora Picornell convinimos en la necesidad de estimular y propagar su ejemplo, y en la obligación de rendirle un modesto tributo de admiración. Podría consistir este tributo en una modesta fiesta en la Casa del Pueblo. Alomar haría ofrenda, en nombre de todos los concurrentes, a la festejada, de un ramo de flores y dedicaría a la misma unas cuartillas que firmaríamos los presentes al acto». Dies després s'hi afegiria el crític d'art Miquel Àngel Colomar, que enviaria una carta a Ciutadania: «Aurora Picornell, la muchacha de nombre simbólico, es una luz única en la atmósfera turbia de nuestra sociedad. Señala el ejemplo de una virtud: la libertad en la mujer. Esto, maestro Alomar, merece, efectivamente, nuestro homenaje».

Aurora era sastressa i l'any 1931 n'organitzà el sindicat. Mai pogué abandonar la feina de sastressa, perquè, segons la seva germana Llibertat, el Partit era pobre. «Del partit mai va rebre diners, més aviat en va haver d'aportar per a l'edició de *Nuestra Palabra*», concretà Llibertat. Aquest mateix any, el 31, arribà a Mallorca Heribert Quiñones, que sembla que era nascut a Moldàvia, encara que, segons Llibertat Picornell, la seva documentació posava que era d'Oviedo. Un home enigmàtic, Quiñones, agent de la Internacional Comunista. Alt, prim, una mica encorbat i d'ulls clars. Un políglota que dominava moltes llengües i que en un no-res va aprendre el català. El 1932, l'any que es casà amb Aurora, fou expulsat d'Espanya i residia clandestinament a València. Aurora es va reunir amb ell i, amb el nom d'Amparo Pinós, compartí mítings amb María Teresa León. Llibertat situa aquesta estada a València l'any 33.

A mi m'agraden les anècdotes, el dia a dia i la memòria oral. Llibertat no podia oblidar aquell acte a Campos, quan, en finalitzar un míting, Aurora li va fer recitar un poema d'Alberti, «Libertaria Lafuente», dedicat a Aida Lafuente. Va ser l'any 35. Dos o tres mesos abans d'esclatar la guerra. Aurora va anar a Madrid per internar Quiñones en el sanatori d'Húmera. Estava tuberculós. A Madrid, Aurora col·laborà amb Lina Òdena (un calc de la mateixa Aurora) i també amb *La Pasionaria*. Jo volia conèixer detalls de la detenció d'Aurora i li vaig demanar a Llibertat: Què va passar aquell estiu del 36? Llibertat em contà que el 18 de juliol ella embarcà cap a Barcelona amb la Coral del Socors Roig Internacional per actuar a les olimpíades. Esclatà la guerra i no pogué tornar a Mallorca. Va passar-la, la guerra, a Barcelona i gairebé no va tenir notícies de la família.

Les dones dels diputats socialistes Ruiz del Toro i Ruiz Lecina, que l'estiu del 36 es trobaven a Mallorca de vacances, coincidiren amb Aurora a la presó provincial de Palma. Més endavant varen ésser bescanviades per altres presos polítics de dretes, i a Barcelona conegueren Llibertat. Li digueren: «Aurora es el recuerdo más luminoso que guardamos de Mallorca y de nuestro encarcelamiento». Llibertat, durant la guerra, sols sabia que Aurora havia desaparegut. Heribert Quiñones, que també era a Barcelona, li explicà que hi havia hagut un intent de bescanviar-la per unes monges, però no es va dur a terme.

Acabada la guerra, l'any 1939, Llibertat es troba a França i escriu per primera vegada a sa mare, que com sempre vivia al Molinar. Sa mare li contesta: «tant de bo n'Aurora hagués partit amb tu a les Olimpíades». Però no li fa esment de la seva mort, ni de la dels seus dos fills, Ignasi i Gabriel, ni la del seu espòs.

De Gabriel Picornell Serra, ens contà la seva filla Llibertat que era «un idealista de finals del denou, un home que els inculcà la funesta mania de pensar, segons frase d'Unamuno, un

autodidacte que fins i tot arribà a escriure poesia, encara que, segons diuen els francesos, eren versos de mirlitó», que, entre nosaltres i sense que transcendeixi, podem traduir com a versos casolans. Ignasi Picornell Serra, igual que Aurora, a partir d'avui tindrà un repòs digne. Les seves despulles es trobaren en el cementeri de Porreres.

I tornant a Aurora, com una de les fundadores de la coral del Socors Roig, el 18 de juliol de 1936, s'havia d'embarcar cap a Barcelona, però s'assabentà per ràdio del pronunciament de les tropes del Marroc i li digué a Llibertat: «M'estim més venir d'aquí a un parell de dies». Assassinada el dissabte dels Reis del 37, l'ordre anava signada per Bartomeu Torres Bestard, aleshores governador civil. Cinc anys després, Heribert Quiñones també morí afusellat. Octubrina Roja Quiñones Picornell, batiada posteriorment amb el nom de Francisca, va ser una víctima més del feixisme.

I tornem enrere. El 9 de març de 1936, a la Casa del Poble de Palma, va celebrar-se un míting commemoratiu de la Diada de la Dona Antifeixista. Hi assistiren infinitat de persones, la majoria dones. Les pàgines d'*El Obrero Balear*, en la seva edició del 13 de març de 1936, no hi donaven crèdit: «Se trata de algo nuevo, que lleva en sí la destrucción de lo viejo, de lo arcaico, de las rancias concepciones del papel de la mujer en la vida pública». Aquesta vetllada, set dones ocuparen per primera vegada la tribuna de la Casa del Poble i, de les set, tres moriren assassinades per milicians de dretes. Presidí l'acte Antònia Pascual, i hi parlaren Rosa Ros (del Partit Republicà Democràtic Federal); Rosa Colom (de les Joventuts Republicanes); Rosa Hurtado (propera al PCE); Pilar Sánchez (del PSOE); Catalina Alós (de las Joventuts Socialistes), i Aurora Picornell. També Llibertat Picornell, la germana petita d'Aurora, aquest dia tornà a recitar el poema d'Alberti, «Libertaria Lafuente». I també va parlar la nina Catalina Mercant: «Camaradas, en nombre de los pioneros del Partido Comunista os saludo y pido a los padres que indiquen a sus hijos el camino para llegar al Partido». Aquesta nina, Catalina Mercant, molts anys després, ja velleja, em diria: «Els anys de la República varen ser preciosos, en Joan —en Joan era el seu germà, assassinat el gener del 37— cantava en el cor». El Partit Comunista tenia un cor. Cantaven: «Unidos vienen cantando los proletarios / avanza y avanza el proletariado...». I arribant a aquest punt, Gabriel Picornell, el pare d'Aurora, cridava: «visca!».

El mateix dia, el 8 de març, a Santa Catalina, hi va haver un altre acte. Hi intervingueren Antònia Rigo, per Unió Republicana; Pilar Sánchez, socialista, i les comunistes Antònia Pascual, Catalina Flaquer i Aurora Picornell.

Catalina Flaquer, àlies *na Torreta*, es casà amb Rafel Pascual i tengueren tres filles: Antònia, Maria i Magdalena. Eren de Capdepera, però quan Rafel Pascual emigrà a l'Argentina i no tornà, elles, per tal de guanyar-se la vida, vengueren a Palma i s'establiren al Molinar. Catalina Flaquer i Maria Pascual feien senalles d'espart i Antònia Pascual ensenyava a brodar a la casa Singer, a la plaça de Cort. Posteriorment, Maria va treballar de modista a la tenda de modes San Antonio, a la plaça d'en Coll.

Maria estava casada amb Josep Julià Jaume, un dels impulsors de les Joventuts Socialistes, i tenien una filla: Natàlia. Quan hi va haver el cop d'Estat, Maria va refugiar-se en una fàbrica d'adobs del mateix Molinar, La Indispensable. Segons les declaracions de Natàlia Julià Pascual, i que es publicaren al suplement *Memòria Civil*, del diari *Baleares* l'agost de 1986, Catalina Flaquer i la seva filla Antònia no volgueren amagar-se i quedaren a casa amb la petita Natàlia. Un vespre les detengueren i deixaren la nineta tota sola. Una veïna la sentí plorar i va avisar Magdalena. La tia Magdalena i Natàlia passejaven i passaven per davant la fàbrica on s'amagava la mare que, des d'un finestró, les mirava. Una tarda d'estiu la nineta jugava al carrer i se li acostà un home que, amb el temps Natàlia el veuria com un falangista o com un capellà, no ho tenia clar. Lamentablement es va guanyar la confiança de la petita i agafats de la maneta aconseguí que la nina el dugués a la fàbrica on s'ocultava sa mare. La detengueren el mateix dia. Natàlia, amb dos anys, quedà sense mare ni pare. A Josep Julià Jaume també l'assassinaren abans de la festa dels Reis del 37, probablement el mateix 5 de gener. A Natàlia la batiaren als set o vuit anys i li posaren Maria de Gràcia, nom que mai va usar.

Amb Aurora, Catalina Flaquer, Antònia i Maria Pascual, també morí Belarmina González. Tenia 22 o 23 anys i era de Palència. La història de la cinquena víctima de la Nit de Reis està per investigar. Sé que els pocs dies que va estar a Can Sales, hi va entrar el 31 de desembre del 36, sols es relacionà amb les germanes Pascual Flaquer. I li deien Maria, devia ser María Belarmina, pens jo.

Aurora, Antònia i Maria Pascual col·laboraven a *Nuestra Palabra* i a *Ciudadania*. Els seus escrits són reivindicatius i propagandistes. L'una, l'altra i l'altra eren fiblons; servien per captar militants, n'estic segura. L'any 35 es preguntava Antònia Pascual a *Nuestra Palabra*: «¿Cómo nace y se propaga la prostitución? La mayoría de estas mujeres llamadas prostitutas provienen del campo obrero o de la clase media, ambas víctimas de la clase aristocrática». El 26 de juliol de 1934, Maria Pascual publicava a *Nuestra Palabra*: «es necesario que comprendáis la necesidad de luchar activamente contra la guerra, que solo beneficia a los explotadores». Poc abans del 8 de març de 1934, escrivia Aurora a *Nuestra Palabra*: «Todas las radios del Partido y Juventudes deben cooperar en esa jornada de lucha y de protesta: ¡Contra el fascismo asesino! ¡Contra el régimen capitalista que lo engendra! ¡Contra la guerra que se prepara! ¡Por la baja inmediata de las subsistencias! ¡Por al trabajo igual, salario igual!». Completament d'acord.

Aurora Picornell, Catalina Flaquer, Antònia i Maria Pascual Flaquer, Belarmina González, Pilar Sánchez, Margalida Jaume, Maria Vaquer, Rosa Colom, Rosa Ros, Margalida Comas, Maria Jordà, Catalina Palmer, Maria Mayol, Catalina Mayol, Francisca Pizà, Catalina Vich, Francisca Llopis, Pura Manzanares, Catalina Massutí, Aina Llodrà, Jeanne Marquès, Catalina Marquès, Isabel Coll, Matilde Gomila, Magdalena Massanet, Maria Massot, Llibertat Mulet, Antònia Noguera, Reyes Díaz i tantes i tantes i tants i tants... lluitaren per la llibertat i per la justícia social i, per això, trobaren la mort, la presó o l'exili.

Els seus noms han de formar part per sempre de la nostra història.

Moltes gràcies

Margalida Capellà Fornés

Palma, 28 de gener de 2023